

Pravice zapornikov in njihovo varstvo v Sloveniji*

Franci Brinc**

Država ima monopol nad zakonito uporabo sile. Kazenski zavodi so orodje oblasti, zato se demokratičnost držav ceni po ravnanju z zaporniki. Delavci kazenskih zavodov imajo moč nad obsojenci, zato jo lahko tudi zlorabijo. Obsojenca mora država varovati, če se mu kršijo pravice, ki so mu priznane z mednarodnimi in državnimi pravnimi akti.

Pravna država pomeni bolj spoštovanje mednarodnega kot državnega prava. Danes mednarodni organi nadzorujejo, kako države izpolnjujejo sprejete mednarodne pravne akte o varstvu pravic zapornikov.

V Republiki Sloveniji opravljajo nadzorstvo nad kazenskimi zavodi pravosodni organi, v katerih pristojnost spada izvrševanje zaporne kazni. Ta nadzor ni zadosten za varstvo pravic zapornikov. Zato jim je potrebno dovoliti, da se pritožijo na sodišče v državi in na mednarodne organe, ki varujejo pravice zapornikov. Pravice zapornikov se kršijo zlasti v disciplinskem postopku, zato je treba z zakonom določiti temeljne procesne pravice zapornikov, o pritožbah pa naj odloča sodišče, saj je disciplinsko kaznovanje del pravosodne funkcije. V kazenskih zavodih naj bi prepovedali uporabo orožja zoper obsojence. Tudi ob uporih, nemirih in jemanju talcev naj bi se pogajali, namesto uporabljali silo zoper uporne obsojence.

Ključne besede: kazenski zavodi, zaporniki, pravice zapornikov, varstvo pravic, mednarodno pravo.

UDK 343.81-057.56:341.24

»Izvršitev kazni zopora obsojencu ne sme povzročiti telesnega trpljenja in tudi ne sme prizadeti njegovega človeškega dostojanstva« (člen 27/2 KZ RS).

Država ima monopol nad zakonito uporabo prisile. Kazenski zavodi so orodje oblasti, ki ga država uporablja v skladu s filozofijo vladanja. Demokratičnost držav se ceni po obravnavanju zapornikov. Delavci kazenskih zavodov imajo moč nad obsojenci, zato jo lahko zlorabijo. Obsojenca mora država varovati, če so kršene njegove pravice. Kazensko pravo ne določa, da bi bilo treba obsojenca še kako drugače kaznovati, razen z odvzemom prostosti.¹

Z nastankom zaporov se začne tudi boj za pravice zapornikov.² Pravica mora biti z zakonom priznana in zapornik mora imeti prost dostop do nadzornega organa, ki varuje pravico.³

* Prispevek je povzetek strokovne ekspertize z istim naslovom, ki jo je opravil pisec leta 1990 v okviru sporazuma o dolgoročnem sodelovanju med Republiškim sekretariatom za pravosodje in upravo Republike Slovenije in Inštitutom za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani na področju penologije. Raziskavo je financiral omenjeni sekretariat. V tem prispevku so obravnavane le nekatere pravice zapornikov.

V sestavku je uporabljenih 109 enot literature. Seznam literature je pri piscu.

** Franci Brinc, doktor pravnih znanosti, višji znanstveni sodelavec na Inštitutu za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, Trg osvoboditve 11, 61000 Ljubljana.

¹ V Belgiji je bistvo zaporne kazni v tem, da se zapornik ne more prosto gibati v okolju izven zopora. Mary, s. 734.

² V začetku 19. stoletja so si v Franciji prizadevali za izboljšanje razmer v zaporih. Kmalu so uvideli, da tudi boljši zapor ne poboljšuje obsojencev. Petit, s. 331.

³ Daga, Le contrôle..., s. 46.

Za varstvo zapornikovih pravic so pomembni nameni kaznovanja in izvrševanja zaporne kazni. Danes se v svetu namesto resocializacije kot cilja kazni⁴ razvija »model pravičnosti« (»Justice Model«),⁵ uvaja se stroga in pravična kazen, zapornikom pa so priznane vse pravice, ki so združljive z nameni zaporne kazni.

1. člen Deklaracije o pravicah človeka in državljana iz leta 1789 razglasa: »Ljudje se rodijo in ostanejo svobodni in enaki v pravicah.«⁶ Človekova svoboda ima danes še večjo vrednost kot v času francoske revolucije in temu spoznanju bi se moralo prilagajati izrekanje in izvrševanje kazni. Čeprav so se izboljšale življenjske razmere zapornikov,⁷ življenje v kazenskem zavodu posega globoko v človekovo telesno in duševno celovitost.

1. Pravice zapornikov in pravo

»Z obsojenci je treba ravnati človeško, upoštevati njihovo človeško dostojanstvo ter varovati njihovo telesno in duševno zdravje« (člen 33/1 KZ RS).

Zapisane pravice in načela ravnanja z zaporniki je težko uresničiti v praksi. Življenjske razmere in postopki z obsojenci bi se lahko

⁴ V Kaliforniji (1981) le 2% prebivalcev misli, da je možno rehabilitirati vse obsojence, 17% meni, da je možno rehabilitirati večino obsojencev, 81% pa kazni sploh ne pripisuje namena in možnosti za rehabilitacijo obsojencev. Brillon, s. 306.

⁵ Po javnem mnenju (ZDA 1988) je namen zaporne kazni zastrašiti storilca (91%), zastrašiti druge (88%), onesposobiti storilca in varovati družbo pred storilcem (71%). Bureau of Justice, s. 35.

⁶ Kangrga, s. 9.

⁷ V Kanadi 72% prebivalcev nasprotuje izboljšavam zaporov. Brillon, s. 286.

spremenili brez sprememb zakona, saj zakon ne preprečuje bolj strokovnih postopkov z obsojenci.⁸ V zadnjem desetletju ponovno oživlja zanimanje za pravice zapornikov.⁹ Nad kazenskimi zavodi¹⁰ je nujen nadzor in zapornikom je treba dati možnost, da se pritožijo zoper neustrezno ravnanje.¹¹ Zlasti se kršijo pravice za-

⁸ Po ugotovitvi razmer v Zaporih Ljubljana je Svet za varstvo človekovih pravic in svoboščin izdal sporočilo za javnost: »da je nujno nemudoma zagotoviti vsaj minimalna sredstva, da bi postale razmere v slovenskih zaporih znosnejše, človeka vredne in bi skratka omogočale dostojnejše pogoje prestajanja kazni«. Za humanejše razmere v zaporih, Delo, 20. 5. 1989.

»Največjo prepreko za priznavanje več pravic zapornikom predstavljajo penološki delavci. Danes se sprašujemo, zakaj je bila prepoved dolgih las, brk in brade, zakaj so do leta 1983 morali obsojenci nositi zaporniško obleko, zakaj je bil prepovedan tisk v zaporu, zakaj niso imeli radia in TV. Ko so leta 1983 odstranili pregraje med obsojenci in obiskovalci, sa zaporski delavci vpili: 'To bo katastrofa!' Danes ni več nobenih pripomb.« Favard, s. 257.

⁹ Z odlokom Zveznega zbora Skupščine SFRJ je bil na seji 18. 10. 1990 ustanovljen Odbor zveznega zbora Skupščine SFRJ za človekove svoboščine in pravice (Ur. l. SFRJ, 63/90). Odbor spremlja uveljavljanje in varstvo človekovih svoboščin in pravic, določenih v ustavi SFRJ, zveznih zakonih in drugih predpisih, ter izvrševanje obveznosti, ki jih je prevzela SFRJ s podpisom in ratifikacijo mednarodnih aktov o človekovih pravicah in svoboščinah (točka 2).

Ena od pripomb Sveta za varstvo človekovih pravic in svoboščin ob razpravi o osnutku ustave Republike Slovenije 6. 11. 1990 je bila, da mora ustava jasneje opredeliti sodno varstvo človekovih pravic. Partljič, Delo, 7. 11. 1990.

Razprave o pravicah zapornikov v Jugoslaviji v zadnjem času kažejo, da se pravice v praksi pogosto ne uresničujejo in se kršijo. Arnaudovski, s. 183.

¹⁰ »Diskrecija in selekcija, ki je v veliki meri možna v penalnih zavodih, je predvsem odvisna od naravnosti posameznikov, ki jim je dana možnost odločanja o bolj ali manj pomembnih stvareh, navsezadnje tudi o pravicah zaprtih oseb. V penalnih institucijah skoraj ni opravila osebja, pri katerem ne bi bilo široke možnosti diskrecijskega delovanja.« Carli, s. 35.

¹¹ V ZDA so sodišča dolgo časa odklanjala vmešavanje v dogajanje v zaporih (doktrina »roke proč«, »hands-off«). Po letu 1972 je Vrhovno sodišče ZDA s svojimi odločitvami v pomembni meri pomagalo k pojasnjevanju pravnih vprašanj v zvezi s pravicami zapornikov, zlasti na področju disciplinskega kaznovanja. Od leta 1976 se zapornik lahko vedno obrne na sodišče za varstvo svojih pravic. Palmer, s. V.

Obsojenec kljub formalni možnosti, da s pritožbenim postopkom uveljavlja in izvaja zakonito pravico, te možnosti ne uporablja, ker se boji posledic. Varovanja svojih pravic s pomočjo formal-

pornikov ob disciplinskem kaznovanju in uporabi različnih prisilnih sredstev.¹²

Zaporniki ne morejo imeti več pravic kot ljudje na prostosti.¹³ Danes najpomembnejše pravice zapornikov varujejo mednarodne deklaracije.¹⁴ Odločilno vprašanje je, komu se lahko pritoži zapornik, če so kršene njegove pravice. V Evropi se obsojenci lahko pritožijo rednim ali posebnim sodiščem za varovanje pravic obsojencev, različnim vladnim organom, Evropskemu sodišču za človekove pravice v Haagu in posebnemu »čuvarju« obsojenčevih pravic (»Ombudsman«).¹⁵ Najboljša rešitev je pritožba sodišču, najslabša pa tista, kjer se pritožbena pot neha pri organih, ki izvršujejo kazenske sankcije. Minimalna pravila za postopanje z zaporniki (1955) določajo, da »mora imeti zapornik vsak delovni dan možnost podati prošnje in pritožbe direktorju zavoda« (točka 36.1) oziroma »inšpektorju v času inšpekcije« v odsotnosti direktorja in drugih članov zavodskega osebja (točka 36.2). Zapornik ima pravico, »da brez cenzure vsebine, po predpisani poti in v predpisani obliki izroča prošnje in pritožbe osrednji upravi za kazenske zavode, sodnim ali drugim pristojnim organom« (točka 36.3). Zako-

nega postopka se češče poslužujejo tisti obsojenci, ki se zavedajo, da jim pritožba ne more škoditi, ker v penalni instituciji »nimajo česa izgubiti«. Carli, s. 34.

¹² Danes zapori mnoge pravice uresničujejo le kot ugodnosti, ne pa kot temeljne pravice. Raziskave kažejo na nedoslednost in kršenje zagotovljenih pravic zlasti z disciplinskim kaznovanjem. Arnaudovski, s. 198.

¹³ Po odločitvi Vrhovnega sodišča ZDA (1972) je treba »spoštovati vse ustavne pravice obsojencev, razen tistih, ki so jim z zakonom odvzete zaradi prestajanja kazni zopora«. Landreville, Nicolas, s. 138.

¹⁴ Ni dovolj le napredna zakonodaja, potrebno je usposabljanje delavcev kazenskih zavodov, da poznajo pravice zapornikov in da jih ne kršijo. Palmer, s. VI.

Pravice zapornikov se pogosto kršijo, ker penološki delavci ne poznajo mednarodnih deklaracij. Šakić, s. 1.

¹⁵ Vrhovno sodišče ZDA (Cruz v. Hauck, 1971) je odločilo, da je prost dostop zapornika do sodišča temeljna ustavna pravica, ki je podlaga za vse druge pravice zapornika. Alpert, s. 6.

V ZDA Standard 2.1 (Access to Courts) zahteva od kazenskih zavodov, da omogočijo zapornikom prost dostop do sodišča, če se želijo pritožiti zoper pogoje in postopke prestajanja kazni. Rights of Offender, s. 748.

Vrhovno sodišče ZDA (McCray v. Sullivan, 1975) je odločilo, da smejo obsojenci neomejeno vlagati pritožbe na sodišče zaradi varstva svojih pravic. Palmer, s. 40.

nodaja Republike Slovenije ne upošteva teh določb, saj se mora (po pravilniku o izvrševanju kazni zavora) obsojenec najprej pritožiti zavodu in šele potem republiškem sekretariatu.¹⁶

Po Ustavi SFRJ (1974) je vsakomur zagotovljena pravica do pritožbe ali drugega pravnega sredstva proti odločitvam sodišč in drugih organov, ki odločajo o njegovi pravici ali na zakon temelječem interesu (člen 180). Proti odločbam sodišča, upravnih in drugih državnih organov je dovoljena pritožba na pristojni organ (člen 215/1). Z zakonom se lahko izjemoma v določenih primerih ne dovoli pritožba, če je na drug način zagotovljeno varstvo pravic in zakonitosti (člen 215/2). Samo izjemoma se sme z zakonom v določenih upravnih zadevah izključiti upravni spor (člen 216/2).¹⁷

V boju za zaporske reforme se v ZDA razvijajo združenja zapornikov, sindikati in obsojenški sveti, ki vplivajo na vodenje kazenskih zavodov. Vrhovno sodišče ZDA (Goodwin v. Oswald, 1972) je odločilo, da je sindikat zapornikov »napredna pot za reševanje ekonomskih in drugih interesov zapornikov, zato je dopustno sindikalno in vsako drugo združevanje zapornikov, ki lahko doprinese k mirnemu reševanju zaporskih problemov. Združevanje zapornikov ne ogroža varnosti zaporov.«¹⁸

¹⁶ Republiški sekretariat za pravosodje in upravo je v kazenskem zavodu 24. 6. 1985 ugotovil: »Vzgojitelj obsojencem v posameznih primerih zadržuje pošto, zlasti ko gre za pošiljke, naslovljene na državne organe, prošnje za pogojni odpust in pritožbe.« Po 58. členu hišnega reda KPD Dob se vloge, »naslovljene na upravo zavoda in republiški sekretariat ter pritožbe zoper postopek uradnih oseb ali odločitev upravnika, oddajo brez ovitkov«.

V ZRN se od leta 1972 zapornik lahko pritoži na sodišče zoper vsako odločitev upravnika. Wittop-Koning, s. 185.

V Kanadi se obsojenci lahko pritožijo zoper kršitve pravic »varuhu državljanov« ali Komisiji za človekove pravice. Bernheim, s. 398.

Na Nizozemskem so leta 1973 obsojenci dobili pravico do pritožbe na sodišče zoper vsako odločitev upravnika zavoda in vsako disciplinsko kazen. Kelk, Jonge, s. 394, Wittop-Koning, s. 174.

O razvoju in priznavanju civilnih pravic zapornikov pred sodišči v ZDA, glej Justice, s. 515—530, Milleman, s. 82.

Zvezna sodišča ZDA dobijo letno okoli 17 000 pritožb o neustreznih razmerah, neustreznem ravnanju in kršenju temeljnih ustavnih pravic, Falkof, s. 44.

¹⁷ Milojević, s. 5.

¹⁸ Bonta, Gendreau, s. 348, Falkof, s. 43.

Glede pravice zapornikov do sindikalnega združevanja in predstavnikov, ki zastopajo njihove in-

2. Pravice zapornikov priznane z mednarodnimi pravnimi akti¹⁹

»Nikogar se ne sme mučiti ali z njim surovo, nečloveško ali ponižujoče ravnati« (5. člen Splošne deklaracije o varstvu vseh oseb pred mučenjem in drugimi oblikami surovega, nečloveškega ali poniževalnega postopka).

Splošna deklaracija o pravicah človeka (OZN, 10. 12. 1948) določa: Vsi ljudje se rodijo svobodni in enaki v dostojanstvu in v pravicah (člen 1). Vsakdo ima pravico do življenja, prostosti in varnosti (člen 3). Prepovedano je mučenje in druge oblike nečloveškega ali poniževalnega ravnanja ali kaznovanja (člen 5). Nikomur se ne sme neopravičeno odvzeti prostosti (člen 9).²⁰

(Evropska) konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (Evropski svet, Rim, 4. 11. 1950): Prepovedano je mučenje in nečloveško ravnanje z ljudmi (člen 3). Prepoved se krši s telesnim poniževanjem, nasiljem, z odtegotovanjem zdravstvene pomoči in s slabimi in ponižujočimi pogoji, v katerih živijo obsojenci. Komur so kršene pravice iz konvencije (13. člen), se lahko obrne na Evropsko sodišče za človekove pravice v Haagu. H konvenciji je bil sprejet dodatni protokol (Dunaj, 19. 3. 1985) za izboljšanje postopka pred Evropsko komisijo za pravice človeka.²¹

Mednarodna konvencija o državljskih in političnih pravicah (OZN, 16. 12. 1966): Nihče

terese pred državnimi organi, je bila v ZDA sprejeta pozitivna odločitev leta 1972 (Prisoners Labor Union of Jackson v. State of Michigan). Bass, s. 72.

Leta 1977 je Vrhovno sodišče ZDA (Jones v. North Carolina) odločilo, »da se zaporniki lahko združujejo v delavske zveze, ker je združevanje ustavna pravica«. Knight, Early, s. 115.

Leta 1985 je bil ustanovljen sindikat francoskih zapornikov. Favard, s. 265.

»Tudi v Jugoslaviji bi zaporniki morali imeti pravico, da ustanavljajo svoje organizacije in dobiti pravico do sodelovanja pri odločanju o vprašanih, ki se tičejo zaporne kazni ter pravico do sodelovanja z zunanjimi organizacijami in sredstvi javnega obveščanja.« Remškar, s. 39.

¹⁹ Jugoslavija je podpisala Minimalna pravila o postopanju z zaporniki, Pravila vedenja oseb ob uporabi prava, Mednarodno konvencijo o državljskih in političnih pravicah, Deklaracijo OZN o varstvu vseh oseb pred mučenjem (1975). Arnautovski, s. 189; Ljudska prava, s. 3.

²⁰ Univerzalna deklaracija o pravicah človeka, s. 4—5.

²¹ Jacq, s. 387.

O uporabi konvencije pri varstvu pravic zapornikov glej Fawcett, s. 61—77. Protocol No. 8 to the Convention..., s. 4.

ne sme biti podvržen mučenju, nečloveškemu ali ponižujočemu postopanju ali kaznovanju (člen 7). Nikomur se ne sme samovoljno omejiti ali odvzeti prostosti. Vsakomur je treba zagotoviti pravico do pritožbe. Z osebo, ki ji je odvzeta prostost, je treba postopati človeško in spoštovati je treba njeno človeško dostojanstvo (člen 10). Ustanovi se Komisija za človekove pravice pri OZN, ki sprejema pritožbe posameznikov ali držav. O pritožbah razpravlja Generalna skupščina OZN.²²

Fakultativni protokol k mednarodni konvenciji o državljanskih in političnih pravicah (OZN, 16. 12. 1966): Vsak posameznik, ki mu je kršena katera koli pravica, priznana s konvencijo, in ki je uporabil vsa možna pravna sredstva v državi, se lahko obrne na Odbor za človekove pravice pri OZN (člen 2).²³

Resolucija o varstvu vseh oseb pred mučenjem in drugimi oblikami surovega, nečloveškega in poniževalnega postopka in kaznovanja (OZN, 9. 12. 1975): Vsak postopek mučenja ali surovega, nečloveškega ali poniževalnega kaznovanja je kršitev Ustanovne listine OZN (člen 2). Država mora sprejeti ukrepe proti mučenju (člen 4), nadzorovati mora preiskovalne postopke (členi 6, 8 in 9) in s kazenskim zakonom prepovedati mučenje (člen 7). Vse javne delavce, ki uporabljajo pravo, je treba vzgajati v duhu spoštovanja prepovedi mučenja (člen 5).²⁴

Konvencija proti mučenju in drugim oblikam krutega, nečloveškega in ponižujočega ravnanja ali kaznovanja (OZN, 10. 12. 1984): Mučenje je »vsako dejanje, s katerim se osebi načrtno povzroča hude telesne ali duševne bolečine ali trpljenje, ki ga povzroča uslužbenec javne službe ali druga oseba po ukazu ali pristanku uradne osebe« (1. člen). Država mora preprečevati in odkrivati mučenje (2. in 5. člen). Navodila o prepovedi mučenja so sestavni del usposabljanja oseb, ki izvajajo zakone. Država nadzoruje zapore, da bi v njih preprečila mučenje (11. člen). Oseba, ki je bila mučena, lahko vloži pritožbo (13. člen). Odbor OZN proti mučenju

nadzoruje izvajanje konvencije in postopanje po pritožbah mučenih oseb (čl. 17—24).²⁵

Evropska konvencija o preprečevanju mučenja, nečloveškega in poniževalnega postopka ali kaznovanja (Evropski svet, 26. 11. 1987). Evropski odbor za preprečevanje mučenja in nečloveškega postopanja ali kaznovanja obiskuje in zaslišuje osebe, ki jim je odvzeta prostost, da bi jih zavaroval pred mučenjem in nečloveškim postopanjem (1. člen). Država mora v skladu s konvencijo dovoliti obisk vseh prostorov, v katerih so osebe, ki jim je odvzeta prostost po odločbi javne oblasti (2. člen). Odbor zaslišuje prizadete osebe brez prič in ima lahko stike z vsemi osebami, ki mu lahko dajo potrebna obvestila (8. člen).²⁶

Pravila vedenja za osebe v službi zakona (OZN, 17. 12. 1979). Osebe v službi zakona morajo spoštovati in varovati človekovo dostojanstvo in njegove pravice, ki jih varuje mednarodno pravo. Te osebe smejo uporabiti prisilo, kadar to zahteva narava njihovega dela (člena 2 in 3). Predstavniki zakona morajo spoštovati zakon in preprečevati kršitve zakona (člen 8).²⁷

Minimalna pravila o postopanju z zaporniki (OZN, 1955).²⁸ Pravila v 95. členih določajo minimalne pogoje za nastanitev in ravnanje z zaporniki. Zlasti natančno so določene pravice zapornikov do pritožbe zoper ravnanje delavcev kazenskega zavoda in postopek v zvezi z disciplinskim kaznovanjem.

Ekonomski in socialni svet OZN je 25. 5. 1984 sprejel Postopek za učinkovito uporabo minimalnih pravil za obravnavanje zapornikov.²⁹ Z minimalnimi pravili morajo biti seznanjeni vsi delavci kazenskih zavodov. Minimalna pravila in vsa nacionalna zakonodaja morajo biti dostopni vsem zapornikom (člen 4).³⁰

²⁵ Konvencija protiv torture i ostalih oblika okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja zatvorenika. Penološke teme, Zagreb 1990/1, s. 56—62.

Država, ki ratificira konvencijo, sprejme mednarodni nadzorni mehanizem za nadzor nad mučenjem. Poleg Romunije in Albanije je Jugoslavija med redkimi v Evropi, ki še ni podpisala konvencije. Vilfan, s. 20.

²⁶ European Convention for the Prevention..., s. 6.

²⁷ Pravila ponašanja za osebe u službi zakona. Penološke teme, 1990/1, s. 63—66.

²⁸ Minimum Rules for the Treatment of Prisoners and Procedures for the Effective Implementation of the Rules.

²⁹ Standard Minimum Rules..., Introduction, s. 2.

³⁰ Procedures for the Effective Implementation..., s. 15—17.

²² Medjunarodni pakt o gradjanskim..., s. 11 do 19. Med Ustavu SFRJ in Mednarodno konvencijo o državljanskih in političnih pravicah so nesoglasja, na kar je opozoril Odbor za človekove pravice OZN in »zameril« Jugoslaviji, da z ustavo določa, da je mogoče z zakonom izključiti pritožbo (215. člen Ustave SFRJ). Lazin, s. 99.

²³ Fakultativni protokol koji se odnosi..., s. 27.

²⁴ Deklaracija o zaštiti svih osoba od torture i drugih oblika okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja, Prevod Penološke teme, Zagreb 1990/1, s. 55—56.

Minimalna standardna pravila za postopanje z zaporniki (Evropski svet, 19. 11. 1973). V evropskih državah minimalna pravila OZN iz leta 1955 niso več zadostovala za sodobno izvrševanje zaporne kazni, zato je Evropski svet izdal svoja pravila, ki so obsojencem zagotavljala boljše življenjske pogoje, več stikov z zunanjim okoljem, soudeležbo pri tretmanu, pogostejše stike z družino in boljše priprave na odpust.³¹

Evropska zaporska pravila (Evropski svet, 12. 2. 1987)³² zagotavljajo obsojencem spoštovanje osebnosti in dostojanstva v skladu z Evropsko konvencijo o človekovih pravicah. Varstvo pravic zagotavljajo inšpektorji, ki ne smejo biti člani uprave kazenskih zavodov (točka 5). Praviloma mora biti obsojenec vsaj ponoči sam v sobi, razen če je zaželeno, da živi več obsojencev skupaj (točka 14).³³ Disciplinska kazen oddaje v samico se lahko izreče, če je prej dal zdravnik pisno mnenje, da ne bo imela kazen škodljivega učinka na telesno ali duševno zdravje obsojenca. Zdravnik mora vsak dan obiskati obsojence, ki prestajajo disciplinsko kazen oddaje v samico, in obvestiti upravnika zavoda, če prestajanje kazni škodljivo vpliva na telesno ali duševno zdravje obsojenca (točke 33—38). Izrecno je prepovedana uporaba verig in okovov. Zapornik mora imeti vsak dan možnost, da se upravniku zavoda ustno ali pisno pritoži. Zapornik mora imeti možnost izročiti v zaprti kuverti pritožbo upravi kazenskega zavoda, sodišču in drugim pristojnim organom (točki 41—42).³⁴

Resolucija o volilnih, civilnih in socialnih pravicah obsojencev (Evropski svet, 1. 2. 1962) določa, da odvzem prostosti ne vpliva na volilne, civilne in socialne pravice zapornikov. Pravice se lahko omejijo z zakonom, če njihovo izvrševanje ni združljivo z nameni odvzema prostosti, ali če bi bila z njihovim izvrševanjem ogrožena varnost zavoda (3. načelo).³⁵

Načela zdravniške etike za zdravstvene delavce, posebno zdravnike, za varstvo zapornikov in oseb v preiskovalnem postopku pred mučenjem in drugimi surovimi, nečloveškimi in

³¹ Standard Minimum Rules..., s. 5.

³² European Prison Rules. Recommendation R (87) 3.

³³ Samo po pristanku ali na pismeno prošnjo se lahko obsojenca namesti v sobo z obsojencem, ki si ga sam izbere. Lakes, s. 9.

³⁴ Explanatory Memorandum Relating to the European Prison Rules.

³⁵ Resolucija odbora ministrov držav ES o volilnih...

poniževalnimi postopki in kaznovanjem (OZN, 18. 12. 1982). Resolucija določa naloge zdravstvenih delavcev, zlasti zdravnikov, ki nudijo zdravstveno pomoč zapornikom, in prepoveduje postopke, ki kršijo zdravniško etiko in mednarodne deklaracije.³⁶

Tokijska deklaracija (Skupščina Svetovnega zdravstvenega združenja, Tokio, 1975) določa, da zdravnik ne sme sodelovati, spodbujati ali dopustiti mučenja ali drugega nečloveškega oz. poniževalnega postopka. Zdravnik ne sme sodelovati pri prisilnem hranjenju osebe, ki odklanja hrano.³⁷

3. Vpliv mednarodnih aktov na izvrševanje zaporne kazni

Pravna država pomeni bolj spoštovanje mednarodnega kot državnega prava.³⁸ Praksa kaže, da je oblikovanje standardov in norm v okviru OZN lažja naloga kot njihovo vključevanje v državno zakonodajo.³⁹ Vedenje države do lastnih državljanov je bilo dolgo časa notranja zadeva, v katero se druge države in mednarodni organi niso mogli vmešavati. Po drugi svetovni vojni so bile utrjene pravice ljudi z različnimi mednarodnimi deklaracijami. V Listini Združenih narodov je izražena »vera v temeljne pravice človeka, dostojanstvo in vrednost človekove osebnosti...«⁴⁰

Danes človekove pravice ureja mednarodno pravo in nad njimi bdi mednarodno nadzorstvo. Obveza držav, da spoštujejo človekove pravice, izhaja iz mednarodnega običajnega prava, mednarodnih pogodb in splošnih pravnih načel civiliziranih narodov. Najpomembnejši vir mednarodnega običajnega prava je Splošna deklaracija o človekovih pravicah (OZN, 1948). Mednarodno običajno pravo zavezuje vse države, mednarodne pogodbe pa zavezujejo le države podpisnice. Pomemben vir človekovih pravic so splošna pravna načela civiliziranih narodov,

³⁶ Resolucija OZN o načelih zdravniške etike...

³⁷ Tokijska deklaracija, s. 369—370.

³⁸ Na razpravi Republiške konference SZDL 4. 10. 1988 je bilo poudarjeno, da je pri varstvu človekovih pravic »mednarodni vidik pomembnejši, kot si predstavljamo«. Ernest Petrič je predlagal sprejem fakultativnega protokola, po katerem bi se jugoslovanski državljani lahko neposredno obračali na Odbor za človekove pravice pri OZN. Potrjene pogodbe je treba spoštovati. Delo, 5. 10. 1988.

³⁹ Cotić, Oblikovanje in uresničevanje..., s. 273.

⁴⁰ Povelja Ujedinjenih nacija, s. 151.

ki zavezujejo države k spoštovanju priznanih človekovih pravic.⁴¹ Čeprav so po mednarodnih dogovorih človekove pravice zagotovljene brez-pogojno in brez omejitev, Ustava SFRJ določa, »da se lahko izjemoma v določenih primerih omejijo nekatere pravice« (člen 203/2). Jugoslavijo obvezujejo vsa mednarodna pravila ne glede na to, ali so sprejeta v notranje pravo, zato so pravice in svoboščine jugoslovanskih državljanov širše od ustavnih določb, saj po Ustavi SFRJ (člen 210/2) »sodišča uporabljajo neposredno objavljene mednarodne pogodbe« o človekovih pravicah.⁴²

4. Nadzor nad zapori in varstvo pravic zapornikov

»Ali vemo, kaj se dogaja v naših zaporih? Malo vemo, manj, kot bi morala vedeti javnost. Zapor je še vedno skrivnost.«
Teeters, State of Prisons in United States, s. 19.

Varstvo zapornikovih pravic je odvisno od nadzorstva notranjih in zunanjih organov. Pravice zapornikov in zakonito ravnanje z njimi najboljše zagotavlja sodišče ali drug neodvisen organ, ki ne pripada upravi za izvrševanje kazni. Evropska zaporska pravila (1987) uvrščajo nadzorstvo nad zavodi med temeljna načela (točki 4 in 5).⁴³ Pogoj za učinkovito nadzorstvo so natančna pravila in standardi za postopanje z zaporniki. Standardi kažejo, koliko država varuje interese in pravice zapornikov.⁴⁴ Pomemb-

⁴¹ Lazin, s. 96.

⁴² Milojević, s. 8.

⁴³ 30 obsojencev Zaporov Ljubljana je 16. 3. 1989 naslovljeno na Svet za varstvo človekovih pravic pritožbo, »da so pogoji bivanja neznosni, porazni za našo demokratično družbo«. V sobi 17,92 m² je 8 obsojencev (obsojenec ima 2,24 m² površine), vsi uporabljajo 4 stole in eno mizo, stranišče pa je le zastrto z zaveso, slišnost pri uporabi in smrad s tem v zvezi pa sta ponižujoča. Čez dan je do 14. ure prepovedano ležati, kar pomeni, glede na 4 stole v tej sobi, da morajo štirje obsojenci stati. V tej sobi praktično ni mogoče brati zaradi pomanjkanja svetlobe, zlasti velja to za tiste, ki ležijo na spodnjih pogradih. Obsojenec se v sobi ne more gibati, 5 jih mora ležati, da se trije gibljejo. Poročilo ugotavlja, »da so prostori nemogoči«. Poročilo dr. Čerferina za Svet za varstvo človekovih pravic in svoboščin z dne 3. 4. 1989 o obisku v Zaporih Ljubljana 30. 3. 1989.

⁴⁴ Morgan, Her Majesty's Inspectorat of Prisons, s. 122.

V Veliki Britaniji je leta 1981 odbor sodnikov določil minimalne pravice zapornikov (Prison Act). Casale, s. 97.

no je, na koga se lahko obrnejo zaporniki, če so jim kršene z mednarodnimi pravnimi normami priznane pravice.⁴⁵ V mednarodnem pravu je malo določb o nadzorstvu v zaporih. Splošna deklaracija o človekovih pravicah (1948) ne predvideva nadzornih organov. Tudi Minimalna pravila o postopku z zaporniki (1955) ne predvidevajo mednarodnega nadzorstva nad zapori. Izpolnjevanje Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah (OZN, 1966) nadzoruje Odbor za človekove pravice v Ženevi, ki pa ne more ukrepati proti državi, ki krši Pakt na škodo zapornikov. Konvencija o prepovedi mučenja in drugih oblik krutega, nečloveškega ali ponižujočega postopanja (OZN, 1984) predvideva Odbor, ki sprejema poročila držav podpisnic konvencije (člen 19), obiskuje države in izvaja ankete v sporazumu s prizadeto državo (člen 20/3), nima pa pooblastila, da bi ukrepal v korist zapornikov. Evropska konvencija o človekovih pravicah (Rim, 1950) predvideva Komisijo in Evropsko sodišče za človekove pravice, če država sprejme pristojnost sodišča, ni pa urejen nadzor v zaporih. Evropska zaporska pravila (1987) ne predvidevajo pritožbe zaradi kršitve pravic.⁴⁶ Nadzor nad kazenskimi zavodi opravljajo sami upravni organi, ki izvršujejo kazni, ali pa od uprave za izvrševanje kazni neodvisni organi (neodvisni organ »OMBUDSMAN«; poseben sodnik ali sodišče za izvrševanje kazni; redna ali posebna sodišča; javnost; obiskovalci zapornikov).⁴⁷ Organi, ki izvršujejo

V zapisniku sestanka obsojencev v Zaporih Ljubljana 15. 10. 1980 ugotavljajo: »V delavnici ni tople vode, mila, brisač, toplega tuša za popoldansko izmeno, obveznih zaščitnih sredstev, delovnih škornjev, ventilacije, stekel na oknih in vratih.«

V poročilu Republiškega sekretariata za pravosodje in upravo o nadzoru v kazenskem zavodu od 17. 11.—6. 12. 1981 ugotavljajo: Obsojenci ne dobivajo obleke primerne svoji postavi. Obleko in perilo dobivajo strgano in brez gumbov. Nekatere brisače so dobili le polovične, ali pa tako strgane, da so imele za pest velike luknje. Vzglavniki na posteljah so že tako strgani, da iz njih leti vata, nekateri pa so že povsem neuporabni. Dva obsojenca sta ležala na žimnicah, v katerih so se že zaredili črvi in molji. Žimnici sta bili po pregledu takoj odstranjeni in zamenjani z drugima.

⁴⁵ Daga, Le contrôle independant..., s. 61.

⁴⁶ V vseh državah Evropske skupnosti ima zapornik možnost, da v zaprti kuverti odda pritožbo višjemu organu in Evropski komisiji za človekove pravice. Daga, s. 56.

⁴⁷ Sullivan, Tiff, Court Intervention in Correction..., s. 213.

V Italiji je bilo ustanovljeno sodišče za izvrševanje kazni leta 1930, na Portugalskem pa 1944. Schmelk, Pica, s. 223.

kazen zapora, ne morejo varovati pravic zapornikov, saj jih sami najbolj kršijo. Potreben je neodvisen organ, ki vpliva tudi na oblikovanje zakonodaje. Varstvo pravic zapornikov je v korist države. To nadzorstvo in varovanje človekovih pravic pogosto ni lahko uresničljivo, toda vsaj prizadevati si je treba zanj.

5. Zaporska pravila in disciplinsko kaznovanje zapornikov

Za disciplinsko kaznovanje je značilno, da so kršitve navedene ločeno od sankcij, da med njimi ni povezave in da tudi meja med »lažjimi« in »hujšimi« kršitvami ni določena. To omogoča samovoljo pri disciplinskem kaznovanju.⁴⁸ Procesne pravice zapornikov ob disciplinskem kaznovanju so odvisne od stališča ali se šteje disciplinsko kaznovanje kot del tretmana in je upravna zadeva kazenskega zavoda ali pa se šteje kot del pravosodne funkcije, saj se obsojencu jemljejo že pridobljene pravice ali ugodnosti.⁴⁹ Vrhovno sodišče ZDA (Wolf v. Mc

Na 10. mednarodnem kongresu za kazensko pravo (Rim 1969) je bilo sprejeto stališče, »naj sodnik nadzoruje izvrševanje kazni, saj se obsojencu lahko kršijo številne pravice, nadzor nad zakonitostjo pa opravlja le sodišče«. Kramarič, Uloga..., s. 37.

V Jugoslaviji so po zakonu o izvrševanju kazni zapora iz leta 1929 opravljala nadzor nad kazenskimi zavodi sodišča. Upravniki kazenskih zavodov so morali imeti sodno izobrazbo.

V Veliki Britaniji je leta 1981 postala zaporska inspekcija poseben oddelek vlade. Morgan, s. 107.

V Veliki Britaniji nadzoruje zapore neodvisen odbor obiskovalcev (Board of Visitors), ki je pri vsakem zavodu in obsojenec se lahko pritoži na odbor v vsaki zadevi. Vagg, s. 128.

V Franciji je bil leta 1958 uveden poseben sodnik za izvrševanje kazni. La participation du juge..., s. 12.

⁴⁸ Jouve, Prison et sanction, s. 127.

V ZDA je leta 1971 po odločitvi sodišča (Landman v. Royster) večina zaporov prvokrat razdelila obsojencem napisana pravila vedenja in kršitve. Milleman, s. 92, opombi 97 in 139.

⁴⁹ Senna, Siegel, Introduction to Criminal..., s. 444.

Vrhovno sodišče ZDA je leta 1971 (Landman v. Royster) odločilo, da je v disciplinskem postopku potrebna pismena obtožnica, zaslišanje zapornika pred disciplinskim organom, pravica do zagovornika ter pravica do pritožbe. Knight, Early, s. 71.

V ZDA Standard 2.12 (Disciplinary Procedures) razmejuje lažje in hujše kršitve discipline in določa vsaki vrsti kršitve ustrezne sankcije ter določa postopek za izrekanje sankcij. Zoper odločitev prvostopnega organa je v teh zadevah revizija na drugi stopnji avtomatska. Rights of Offender, s. 778.

Donnell, 1974) je odločilo, da je disciplinsko kaznovanje del pravosodne funkcije sojenja, zato mora imeti disciplinski postopek vse značilnosti akuzatornega in kontradiktornega postopka: obsojencu je treba vročiti pisno obtožnico najmanj 24 ur pred zaslišanjem pri disciplinskem organu; v obtožnici morajo biti opisana vsa dejstva in dokazi; obsojenec ima pravico do obrambe s pričami, listinami ter zagovornikom; obsojenca je treba poučiti, da ni dolžan odgovarjati na vprašanja, molk pa se mu ne sme šteti v škodo; pravici do zaslišanja in do pritožbe sta temeljni pravici obsojenca.⁵⁰ Vrhovno sodišče Velike Britanije je leta 1976 odločilo, da je odločanje o pravicah obsojenca v disciplinskem postopku del pravosodne funkcije,⁵¹ zato ima obsojenec pravico do pritožbe na neodvisno komisijo pri sodišču (The Prison Disciplinary Tribunal).⁵² Leta 1982 je Evropska komisija za človekove pravice (Campbell in Feil) odločila, da ima obsojenec pravico do zagovornika, če se mu lahko izreče oddaja v samico ali se premesti v strožji zaporski režim. Hujše kršitve discipline naj obravnava od zaporske uprave neodvisen organ (sodišče).⁵³

Vrhovno sodišče ZDA je določilo standardno opremo samice (Holt v. Sarver, 1970, Landman v. Royster, 1971). Alpert, s. 121.

⁵⁰ Senna, Siegel, Introduction to Criminal Justice, s. 445.

Vrhovno sodišče Velike Britanije (Tarrant 1983) je odločilo, da veljajo za dokazovanje disciplinske kršitve zapornika isti standardi kot v kazenskem postopku. Fitzgerald, s. 38.

Leta 1982 je v Veliki Britaniji sodišče odločilo: »Če ni mogoče na prostosti nikogar kaznovati zaradi kajenja mamila, ga ni mogoče kaznovati niti v zaporu.« S to odločitvijo se je zaporski disciplinski sistem približal javnemu pravu, ki velja zunaj zaporov. Isto, s. 45.

Leta 1974 je bila v kazenskih zavodih Republike Slovenije izrečena oddaja v samico zaradi naslednjih dejanj: »vzel v kuhinji kos pohanega piščanca«; »poležaval na postelji«; »vzel obsojencu pol zavojčka cigaret«; »igral na karte za prehrabene bone«; »polil z juho obsojenca«; »pri kosilu zlomil žlico«; »ni hotel čistiti pisarne«; »zapustil sprehajališče«; »prinesel denar z dopusta«; »prekrojil hlače v bolj moderne«. (Podatki iz anket, arhiv Franci Brinc.)

⁵¹ Prison Disciplinary System, s. 233.

⁵² Ditchfield, Duncan, The prison..., s. 123.

⁵³ Isto, s. 122.

Po 74. členu Hišnega reda KPD Dob (25. 1. 1980) se za hujše kršitve hišnega reda, obveznosti in ukazov uradnih oseb, za katere se lahko izreče oddaja v samico, štejejo tudi: »izdelovanje ali vnašanje predmetov za napad ali pobeg; neopravičena nepravočasna vrnitev iz izhoda ali letnega počitka; vnašanje in izdelava alkoholnih pijač, narkotikov

Za izvrševanje disciplinske kazni oddaje v samico je potrebno zagotoviti ustrezne nastanitvene in higienske pogoje, da se ohrani obsojenčevo telesno in duševno zdravje ter njegovo osebno dostojanstvo (Minimalna pravila, točka 31, Evropska zaporska pravila, točka 37). Po Minimalnih pravilih (točka 33) in Evropskih zaporskih pravilih (točka 39) se ne smejo uporabljati kot kazen lisice, verige, okovi, prisilni jopič.⁵⁴

6. Begi, upori, jemanje talcev, uporaba sile in orožja

Temeljno vprašanje je, koliko naj bo v kazenskih zavodih nadzorstva zaradi preprečevanja begov? Ali je smotrno, da je namen večine dejavnosti preprečevanje begov in ali so upravičeni stroški za nadzorovanje obsojencev?⁵⁵ Ali zasluži obsojenec za beg kazen in kakšno? Ali

in njihovo razpečevanje; prekupčevanje z raznimi predmeti; posojanje denarja in medsebojno zadolževanje za obresti; neupravičeno odklanjanje dela. Med lažjimi kršitvami so tudi naslednje: »uživanje alkoholnih pijač v domu in izven doma; malomaren odnos do dela; nešportno vedenje na športnih prireditvah; igranje kart in drugih iger na srečo; neupravičeni izostanki od pouka; neredno vstajanje in poležavanje; sestavljanje vlog drugim obsojencem za plačilo...«

Na Švedskem so 1. 7. 1970 odpravili disciplinsko kazen oddaje v samico. Gartner, Vtisi in razmišljanja s penološkega..., s. 21.

⁵⁴ Na pismo obsojenca iz Zaporov v Ljubljani (Golob), da obsojence vklepajo v verige in pretepajo, je komisija Sveta za varstvo človekovih pravic in svoboščin 6. 3. 1990 predlagala, da je treba takoj prepovedati verige za vklepanje obsojencev, »ker so za človeka ponižujoče in žalijo človekovo dostojanstvo«. Poročilo komisije za raziskavo ravnanja z obsojenci v Zaporih Ljubljana, 6. 3. 1990.

O prepovedanih prisilnih sredstvih zoper zapornike je odločilo Vrhovno sodišče ZDA (Gates v. Collier, 1972). Alpert, s. 120.

O opremi samice v Franciji glej Jouve, Prison et..., s. 141.

O odločitvah Vrhovnega sodišča ZDA v zvezi z minimalnimi standardi za opremo samice, glej Turner, s. 117.

V ZDA Standard 2.4 (Protection against Personal Abuse) določa, da mora kazenski zavod preprečiti oddajo v samico za več kot 10 dni, telesno kaznovanje, prikrajšanje na obleki, posteljnini, hrani, ogrevanju, osvetlitvi, zračenju, zdravstvenih in higienskih pogojih. Rights of Offender, s. 75b.

Vrhovno sodišče ZDA (Wright v. McMann, 1966) je odločilo, da je »kruto kaznovanje«, če v samici ni toaletnega papirja. »Kruto kaznovanje« je (Hannock v. Avery, 1969), če samica ni zračena, če ni luči, ko gre zapornik na WC ali če ne more brati. Palmer, s. 335. Alpert, s. 114.

⁵⁵ Hildebrand, The Anatomy of Escape, s. 62.

vemo, koliko je nevarnih obsojencev?⁵⁶ Čim lažje je uresničiti beg, manj je nasilja.⁵⁷

Kljub bolj humanemu ravnanju z obsojenci so v zavodih še vedno upori. Uporniki Attice (ZDA, 1971) so zahtevali: »Želimo živeti kot ljudje ali umreti kot možje.«⁵⁸ Po uporu so funkcionarji izjavili, da bi večina zahtev upornikov morala biti rešena že pred uporom.⁵⁹ Napad na uporne obsojence vedno ogroža življenja delavcev in obsojencev.⁶⁰ Po tragediji v Attici (ubitih je bilo 33 obsojencev in 10 paznikov), se pojavlja vprašanje, ali uporabiti silo zoper uporne obsojence in tvegati življenja talcev. Praksa kaže, da je pogajanje bolj uspešno kot nasilje v varovanju človeških življenj. Danes se splošna politika do uporov obsojencev usmerja na popuščanje in pogajanje.⁶¹

Posebno vprašanje je uporaba orožja proti zapornikom. Če v Sloveniji ni več smrtne kazni, zakaj predpisi dovoljujejo, da paznik lahko zaporniku vzame življenje brez obsodbe. Niti Minimalna pravila niti Evropska zaporska pravila ne predvidevajo, da bi zaporski delavci lahko uporabljali orožje. Pravica uporabe orožja pomeni pravico odločanja o življenju zapornika brez možnosti pritožbe. Ali je zoper obsojenca, ki poskuša beg, dovoljeno uporabiti strelno orožje?⁶²

⁵⁶ Renteria, Holt, The Anatomy of Escape, s. 14.

⁵⁷ O dovoljeni uporabi sile za preprečitev bega zapornikom glej Alpert, s. 129.

V Belgiji je beg pravica obsojenca, dolžnost zavoda je, da ga nadzoruje. Pobegli obsojenec ne odgovarja kazensko niti disciplinsko. Sobotinčič, s. 248.

⁵⁸ Keve, Prison Life and Human Worth, s. 5, Sostre, s. 40.

⁵⁹ Report of Inquiry by the Chief Inspector..., s. 5.

⁶⁰ Napad policije na uporne obsojence je imel tragične posledice v zaporu v Aleksandriji (Italija). Upor 3 zapornikov se je 10. 5. 1974 končal v nekaj minutah s krvavo dramo: poleg zdravnika in profesorja, ki so ju uporniki ubili že pred napadom policije, so bili med spopadom s policijo ubiti še 4 talci (zdravnik, socialna delavka in 2 paznika). Le massacre, s. 87.

⁶¹ Leta 1950 je bilo v ZDA 25 uporov, v katerih so obsojenci zajeli talce, vendar nihče ni bil ubit. To pomeni, da so uboj talcev posledica uporabe sile. Praksa kaže, da »obsojenci nikoli ne ubijejo talcev, če se je kdo pripravljen z njimi pogajati«. Garson, s. 416.

⁶² Na obsojenca, ki je poskušal zbežati, so streljali. Ta je novinarju v razgovoru dejal, »da je to etično zelo vprašljivo, saj je bil neoborožen, nikomur ni storil in tudi ni nameraval storiti nič hudega, za beg je tvegati življenje, lahko bi se zgodilo, da bi ga zadeli«. Brinc, Beg obsojenca..., s. 112.

7. Zdravstveno varstvo zapornikov

Zdravstveno varstvo zapornikov je v rokah »zaporske« zdravstvene službe, ali pa je del javne zdravstvene službe. V demokratičnih državah skrbi za zdravje zapornikov javna zdravstvena služba. Spoštovanje zdravniške etike zagotavlja temeljne pravice zapornikov.⁶³ V Sloveniji je zdravstveno varstvo zapornikov organizirano v okviru »zaporske« zdravstvene službe, predlog sprememb zakona o izvrševanju kazenskih sankcij pa predvideva (34. člen), da se »pravica do zdravstvenega varstva obsojencev... izvajajo po splošnih predpisih o zdravstvenem varstvu«.⁶⁴

Pravica bolnika, da odkloni tretman, velja tudi za zapornika. V ZDA in Kanadi pravo varuje pravice duševno bolnih zapornikov, da se jih ne pošilja brez njihovega pristanka v duševne bolnišnice, saj nad obsojencem ni dovoljeno nobeno nasilje.⁶⁵

Nalezljiva bolezen AIDS⁶⁶ sproža številna vprašanja glede pravic zapornikov. AIDS najbolj ogroža zapore, obsojenci so bolj izpo-

⁶³ Harding, *La santé en milieu carcéral*, s. 12.

O minimalnih standardih za zdravstveno in psihiatrično službo v zaporih v ZDA glej Knight, *Early*, s. 173.

V ZDA Standard 2.6 (Medical Care) določa minimalne standarde za organizacijo in delovanje zdravstvene službe v zaporih. *Rights of Offender*, s. 762.

⁶⁴ Osnutek zakona o spremembah zakona o izvrševanju kazenskih sankcij, s. 7 in 15.

V Italiji veljajo od leta 1978 za zapornike določbe o splošni zdravstveni službi. Gigli, s. 64.

Po odločitvi Vrhovnega sodišča ZDA imajo zaporniki pravico do »enako kakovostnega zdravstvenega varstva kot državljan na prostosti«. *Activities in the penal and...*, s. 25.

⁶⁵ Vrhovno sodišče ZDA je odločilo (zadeva *Baxtron v. Herold*, 1966), da imajo duševno bolni zaporniki enake pravice kot prosti državljani, če gre za preemstitev iz zapore v bolnišnico za duševne bolezni. *Price, The Rights...*, s. 407.

Vrhovno sodišče ZDA je odločilo (*Vitek v. Jones*, 1980), »predno se obsojenec iz zapore premesti v psihiatrično bolnišnico, ga je treba zaslišati pred neodvisno komisijo, kjer ima lahko zagovornika, izdati mu je treba odločbo z razlogi za preemstitev, na odločbo se lahko pritoži sodišču«. Če zapornik ni sposoben razsojati, namesto njega odločajo njegovi družinski člani ali skrbnik, nima pa te pravice zaporski delavci. *Adams, Addressing...*, s. 29–31.

⁶⁶ AIDS so prvič prepoznali leta 1981 v ZDA in zanjo (še) ni zdravila, saj 85 % bolnikov umre najpozneje v 5 letih (z obliko *Kaposi sarcoma* živi bolnik povprečno še 750 dni, za *Pneumocystis carinii pneumonia* pa 318 dni). *Hammet, AIDS in Correctional Facilities*, s. 3.

stavljeni okužbi kot ostali ljudje in tudi delavci zaporov so bolj ogroženi kot drugi poklici.⁶⁷ Dovoljeno je prostovoljno testiranje tveganih skupin in tveganih dogodkov v kazenskih zavodih.⁶⁸ Dokler ni cepiva, je poučevanje delavcev in obsojencev edina pot za preprečevanje širjenja AIDSa.⁶⁹ Na splošno pravo podpira izolacijo bolnih.⁷⁰ Glede tajnosti podatkov si stojita nasproti pravica bolnika do zdravniške skrivnosti in pravica delavcev, da vedo za bolne obsojence, zaradi varovanja pred okužbo.⁷¹

Ob gladovni stavki zapornika se postavlja vprašanje, kdaj je življenje v nevarnosti in kdaj nastopi trenutek, da je treba zapornika prisilno hraniti, kar ni več pravno sporno. Po Tokijski deklaraciji (1975) je zdravniku prepovedano prisilno hraniti obsojenca, ki odklanja hrano (5. člen), ko pa obsojenec izgubi zavest, se uveljavi zdravniška etika in zdravnik mora reševati življenje.⁷²

⁶⁷ Anderson, *AIDS and...*, s. 14.

V ZDA znaša splošna stopnja obolevnosti 8,6/100 000 prebivalcev, med zaporniki pa 54,0/100 000. *Hammet, AIDS in Correctional Facilities*, s. 19.

Podatke o številu okuženih, obolelih in umrlih zapornikov v ZDA glej *Stewart, Foreword*, s. III.

⁶⁸ *Hammet, AIDS in Correctional Facilities*, s. 72.

V ZDA je testiranje za zapornike in delavce prostovoljno. *Stewart, Foreword*, s. III.

O rezultatih prostovoljnega testiranja zapornikov in zaposlenih v slovenskih zaporih glej *Klavns idr.*, s. 125.

Za Jugoslavijo je sprejemljivo stališče proti obveznemu testiranju zapornikov. *Šeparović, Heršak*, s. 15.

⁶⁹ V ZDA je bil leta 1985 (pri National Institut of Justice) ustanovljen poseben oddelek za AIDS, ki zbira podatke, daje navodila in skrbi za usposabljanje delavcev in obsojencev. *Hammet, AIDS in Correctional Facilities*, s. 89.

O prenašanju in preprečevanju okužbe v zaporu glej *Hammet, AIDS in Correctional...*, s. 19.

⁷⁰ *Harding, Communicable Diseases in Prisons...*, s. 27–29.

Vrhovno sodišče ZDA (1977) je odločilo, da AIDS opravičuje izolacijo. Če bolnik okuži zdravega, se kaznuje delavec, ki tega ni preprečil. *Anderson, AIDS and Prisoners' Rights...*, s. 18.

V ZDA večina zaporov izolira okužene zaradi zaščite drugih pred okužbo. *Stewart, Foreword*, s. III.

⁷¹ Vrhovno sodišče ZDA (*Baez v. Papping*, 1987) je odločilo: »Če delavci, ki vedo za bolnika z AIDS, o tem ne obvestijo drugih delavcev, da bi se varovali pred telesnimi tekočinami bolnika, kršijo svoje službene dolžnosti«. *Hammet, AIDS in Correctional...*, s. 95.

⁷² O telesnih posledicah gladovne stavke in suportivni terapiji glej *Parziale, Ponti*, s. 147.

Leta 1958 je francoski zakon določil: »Če obsojenec nadaljuje z gladovno stavko dalj časa, se proti njegovi volji uporabi prisilno hranjenje po

8. Predlog za pravno ureditev pravic zapornikov in njihovo varstvo v zakonodaji in praksi Republike Slovenije

8.1. Teoretična izhodišča za oblikovanje predlogov

V ZDA je ustavna prepoved »krutega in nečloveškega kaznovanja«. To je temelj na podlagi katerega sodišča presojuje pritožbe zapornikov zoper postopke v kazenskih zavodih. Sodišča so izoblikovala merila o dovoljenem in nedovoljenem ravnanju z zaporniki (»kruto« kaznovanje je, če v samici ni toaletnega papirja ali luči pri opravljanju telesnih potreb). V Republiki Sloveniji bi sodišča z razlago določbe kazenskega zakona (člen 27/2), da »izvršitev kazni zapora obsojencu ne sme povzročiti telesnega trpljenja in tudi ne sme prizadeti njegovega človeškega dostojanstva«, lahko varovala temeljne pravice zapornikov, če bi jim dovolili pritožbo na sodišče.

V Republiki Sloveniji je nadzorstvo sodišč in republiškega sekretariata za pravosodje neučinkovito pri varstvu pravic zapornikov že glede očitnih kršitev standardov in postopkov, kaj šele glede samovoljnega določanja ugodnosti, pogojnega odpusta in disciplinskega kaznovanja. Zato naj bi zagotovili varstvo pravic zapornikov preko sodišč. Sodbe evropskih in ameriških sodišč o pravicah zapornikov so lahko smerokaz slovenskim sodiščem pri varovanju pravic zapornikov. To je edina zanesljiva pot za napredek slovenske praktične penologije.

Zakonske določbe (KZ SFRJ, KZ Republike Slovenije, zakon o izvrševanju kazenskih sankcij) glede namenov zaporne kazni so zastarele, zato je treba iz zakonodaje izločiti neuresničljive namene in opustiti »mit« resocializacije, saj ne-realnih in zlasti političnih ciljev kazenski zavodi tudi doslej niso izpolnjevali. Glede na sodobne usmeritve je treba iz kazenske in izvršilne za-

odločitvi in pod nadzorom zdravnika, ko je v nevarnosti njegovo življenje.« Mangeon, s. 112.

V Kanadi sodišče (1983) ni dovolilo prisilnega hranjenja obsojencev, ki so začeli gladovno stavko. Ferguson, s. 22.

V Veliki Britaniji je obsojenec Bobby Sands, pripadnik IRA, star 26 let, 1. 3. 1981 začel gladovno stavko, da bi pridobil status političnega zapornika (sledili so mu 3 obsojenci IRA). Umrl je 66. dan gladovne stavke. Ministrska predsednica Thatcherjeva je izjavila: »Sands si je izbral cilj uničiti lastno življenje, njegova smrt ni oživila nobene njegove žrtve.« Obsojenec Hughes je umrl 59. dan, obsojenca McCresh in O'Hara pa 62. dan gladovne stavke. Northern Ireland Prison..., s. 172.

konodaje izločiti pojem resocializacije in namesto tega vključevati dosegljive namene zaporne kazni. Sprejeti je treba »evropske« namene zaporne kazni, saj Evropskih zaporskih pravil in ostalih konvencij Evropskega sveta ni mogoče uskladiti z »jugoslovanskimi« ali »slovenskimi« nameni zaporne kazni, ker so pravila prilagojena evropskim usmeritvam na tem področju.

Nameni zaporne kazni so odvisni tudi od dolžine izrečene kazni. Pomembno je, koliko bo nova kazenska zakonodaja Republike Slovenije represivna ali demokratična, kakšne bodo zagrožene kazni in kakšna bo kaznovalna politika sodišč (s povprečjem 6 mesecev izrečene zaporne kazni se Slovenija uvršča na dno evropskih držav, večina ima krajše povprečne izrečene kazni). Delavci policije, pravosodja in penološki delavci potrebujejo več kriminološkega in penološkega znanja, da bi se pri njih zmanjšalo zaupanje v kazen kot sredstvo za preprečevanje kriminalitete. Brez znanja ni mogoče graditi nove kriminalne, kaznovalne in penitenciarne politike in prakse. To velja tudi za zakonodajalca na tem področju, saj ta s tradicionalnimi stališči vpliva na prakso. Slovenska kazenska in penitenciarne zakonodaja potrebuje temeljito reformo. Pomembna so filozofska izhodišča o kaznovanju in namenih kazni, na teh pa temelji zakonodaja ter kaznovalna in penitenciarne praksa.

Za varstvo pravic zapornikov je odločilno vprašanje, komu se lahko pritoži zapornik, če so kršene njegove pravice. Sedanja ureditev v Republiki Sloveniji je ena najslabših v Evropi (in ZDA), ker se pritožbena pot (pogosto pritožba sploh ni dovoljena) konča na upravnem organu za pravosodje, v katerega pristojnost sodi izvrševanje kazni. Pomembna je formalna pritožbena pot, ki zagotavlja, da bo pritožba prispela na pristojni organ, tajnost pritožbe in zavarovanje zapornika pred sankcijami, če se pritoži zoper postopke delavcev zavoda. Ti formalni postopki kažejo, kako resno država misli z varovanjem pravic zapornikov. Ker zakonodaja Republike Slovenije ne upošteva določb Minimalnih pravil o postopku z zaporniki (1955), kaj šele novejših pravnih aktov OZN in Evropske skupnosti, je treba pritožbene postopke vskladiti s temi pravili. Povečati je treba nadzorno vlogo upravnika zavoda (notranji nadzor), saj mora prvi varovati pravice zapornikov, kadar izve za njihovo kršitev.

Zaporniki večine zahodnoevropskih držav se lahko zaradi kršitve pravic obrnejo na Evropsko

sodišče za človekove pravice v Haagu. Odločitve sodišča kažejo, da se pravice kršijo tudi v najbolj »demokratskih« država. Slovenijo čaka še veliko dela z vključevanjem mednarodnih aktov v zakonodajo in penološko prakso. Vedno manj je dopustno, da so slovenski zaporniki prikrajšani za mnoge pravice, ki so priznane zapornikom drugih evropskih držav. V prihodnje se bo približevanje Slovenije Evropi najbolj kazalo na področju priznavanja in varstva človekovih pravic, še posebej zapornikov, saj z »balkanskimi« zaporji ne moremo v Evropo.

O pravicah zapornikov se je v Jugoslaviji v zadnjem času večkrat razpravljalo na posvetovanjih in objavljeni so številni znanstveni in strokovni prispevki s tega področja. Jugoslavijo so obiskale mednarodne komisije za varstvo človekovih pravic. O kršitvah človekovih pravic v Jugoslaviji so razpravljali najvišji mednarodni organi. Povečan interes za pravice človeka in zapornika v Jugoslaviji kaže na željo, da bi se stanje izboljšalo, hkrati pa razprave kažejo, da se pravice zapornikov kršijo. Danes zaporji mnoge pravice uresničujejo le kot ugodnosti, ne pa kot temeljne pravice. Današnji zaporji niso vedno v čast slovenski in jugoslovanski penologiji. Zadnji čas je, da prenehamo skrivati zapore pred domačo in tujo javnostjo in da postanejo pomemben del državne (javne) uprave kot so v Evropi in ZDA že dolgo časa. Slovenski zaporji dobijo svojo vrednost šele v primerjavi z zahodnoevropskimi in prav tako se pokaže naprednost penološke zakonodaje ob primerjavi z evropskimi standardi. Če slovenski kazenski zavodi v nekaterih pogledih dosegajo evropske standarde, jih naj dosežejo še na manjkajočih področjih, tudi zaradi večje kakovosti, učinkovitosti in družbene koristnosti izvrševanja zaporne kazni. To pa zaenkrat preprečujejo miselne ovire in zadržki tradicije, ki niso strokovno utemeljeni.

Za priznavanje in varstvo pravic zapornikov je izredno pomembna Deklaracija Skupščine Republike Slovenije z dne 6. 12. 1990 (Ur. l. RS, št. 45/90) o spoštovanju temeljnih konvencij Evropskega sveta. Z Deklaracijo se je skupščina zavezala, da bo v svoji notranji pravni ureditvi dosledno spoštovala standarde, ki jih opredeljujejo konvencije Evropskega sveta o varstvu človekovih pravic, ki so sestavni del ureditve sodobne demokratične Evrope, predstavljajo splošno priznana načela evropske civilizacije in dopolnjujejo globalno ureditev na tem področju, ki je vsebovana v Splošni deklaraciji o človeko-

vih pravicah ter mednarodnih paktih z dodatnimi protokoli, sprejetimi v okviru OZN. Skupščina je prepričana, da so v Republiki Sloveniji izpolnjeni pogoji, ki jih za države članice postavljajo Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin in pripadajoči protokoli. Od 6. 12. 1990 v Sloveniji veljajo vse konvencije Evropskega sveta o varstvu pravic zapornikov. Med temi so najpomembnejša Evropska zaporska pravila (1987). Nobenega razloga ni, da ne bi slovenskih zapornikov obravnavali po določilih mednarodnega prava o pravicah človeka in po deklaracijah Evropskega sveta.

3.2. Predlog za ureditev pravic zapornikov in njihovo varstvo

1. V Republiki Sloveniji je treba povečati pravice in ugodnosti zapornikov v skladu z evropskimi zaporskimi pravili. Zapornik naj ima vse pravice, ki niso nezdržljive z zaporno kaznijo.

2. Penološke delavce je potrebno seznanjati z mednarodnimi in državnimi pravnimi akti o pravicah zapornikov.

3. Republika Slovenija naj zahteva od Odbora zveznega zbora Skupščine SFRJ za človekove svoboščine in pravice (Ur. l. SFRJ, 63/90) varstvo svoboščin in pravic človeka in občana, določenih v ustavi in zveznih zakonih ter izvrševanje obveznosti iz mednarodnih aktov o človekovih pravicah in svoboščinah.

4. Ustava Republike Slovenije naj zagotovi pravico do sodnega varstva človekovih pravic pred pristojnimi mednarodnimi organi.

5. Republika Slovenija naj si prizadeva za sprejem Fakultativnega protokola h konvenciji o državljanskih in političnih pravicah, po katerem bi se državljan lahko obračal na Odbor za človekove pravice pri OZN. Sprejeti je treba Konvencijo OZN proti mučenju in drugim nečloveškim postopkom (1984).

6. Republika Slovenija naj zapornikom zagotovi pravico, da bodo lahko vlagali pritožbe na Evropsko sodišče za človekove pravice v Haagu in naj prizna sodbe Evropskega sodišča kot obvezne za ravnanje z zaporniki, kar bi zagotovilo evropski standard na področju varovanja pravic in svoboščin.

7. V Sloveniji naj se okrepi nadzor neodvisnih inšpektorjev ter zagotovi sodno varstvo zapornikovih pravic.

8. Zapornikom se naj zagotovijo prevodi mednarodnih aktov o varstvu pravic (v slovenskem, srbohrvatskem in albanskem jeziku).

9. V skladu z mednarodnimi pravili naj ima vsak zapornik možnost, da v zaprti kuverti poda pritožbo sodišču in drugim organom v državi, Evropskemu sodišču za človekove pravice v Haagu in Evropski komisiji za človekove pravice.

10. Z zakonom naj se določi, da lahko člani parlamenta brez predhodnega dovoljenja obiskujejo kazenske zavode, enako tudi socialne službe, profesorji, duhovniki, predstavniki Rdečega križa, Sveta za varstvo človekovih pravic in svoboščin in drugi republiški in občinski organi in posamezniki.

11. Poleg delavcev Republiškega sekretariata za pravosodje, ki nadzorujejo kazenske zavode, naj Republika Slovenija imenuje še neodvisnega inšpektorja, ki bo odgovarjal neposredno vladi.

12. Poročila o nadzorstvu v kazenskih zavodih naj obravnava vlada, ki naj javnosti poroča o ukrepih za izboljšanje stanja.

13. Zapornikom naj se omogoči pritožba na sodišče zaradi varstva pravic. To bi jih varovalo pred samovoljo uprave.

14. Zapornikom naj se prizna pravica do zagovornika v disciplinskem postopku in v postopku pritožbe.

15. Zoper vsako odločitev upravnika in disciplinsko kazen oddaje v samico naj se zapornikom dovoli pritožba na sodišče.

16. Zapornikom naj se zagotovi pravica, da vloge in pritožbe upravi zavoda, republiškemu sekretariatu ter drugim organom, oddajo na pošti brez cenzure kazenskega zavoda.

17. V skladu z mednarodnimi pravili naj se zapornikom zagotovi pravica, da lahko vsak delovni dan podajo prošnje in pritožbe upravniku zavoda ali njegovemu namestniku.

18. Pritožba na sodišče naj se prizna kot temeljna ustavna pravica zapornika, saj so brez te vse druge pravice brez pomena. Zato ni sprejemljiv predlog osnutka zakona o izvrševanju kazenskih sankcij (1988), »da se obsojenci zoper odločbo Republiškega sekretarja lahko pritožijo posebni komisiji pri Izvršnem svetu Skupščine Republike Slovenije«.

19. Zapornikom naj se prizna ustavna pravica do sindikalnega združevanja in do predstavnikov, ki zastopajo interese zapornikov pred državnimi organi in pri dogovarjanju o delu, pogojih dela in plačilu za delo. Sindikat in druge organizacije zapornikov naj imajo položaj stranke pri pogajanjih o položaju zapornikov in izboljšanju razmer v kazenskih zavodih.

20. V Sloveniji je treba sprejeti pravilo, da v zaporu ni mogoče nikogar kaznovati za dejanje, za katero ni določena kazen tudi na prostosti. Zaporski disciplinski sistem se mora približati javnemu pravu zunaj zaporov. Demokratična družba ne dovoljuje samovoljne razlage zaporskih pravil, zato naj zakon določi kršitve, za katere je mogoče izreči disciplinske kazni in naj določi postopek za izrekanje disciplinskih sankcij.

21. Odpravi naj se disciplinska kazen oddaje v samico brez pravice do dela, ker je nehumana in nasprotuje namenom kazni.

22. Odpravi naj se disciplinska kazen oddaje v samico in se nadomesti z odvzemom ali omejevanjem že podeljenih ugodnosti. V prehodnem obdobju naj se skrajša na 14 ali 10 dni.

23. Zaradi prepovedi, da »zapornik ne sme biti nikoli kaznovan dvakrat za isti prekršek«, naj se prepove upoštevanje disciplinske kazni pri odločanju o pogojnem odpustu in ugodnostih.

24. Hujše kršitve discipline, za katere je zagrožena kazen oddaje v samico, naj obravnava od zaporske uprave neodvisen organ. Predsednik organa mora biti pravnik. Za dokazovanje kršitve veljajo standardi kazenskih sodišč.

25. Pritožbe zoper disciplinsko kazen oddaje v samico naj rešuje sodišče, ki opravlja nadzor nad kazenskim zavodom. »Disciplinsko sodišče« sestavljajo predsednik sodišča in dva sodnika, ki opravljata nadzor v kazenskem zavodu.

26. Zakon naj določi procesne pravice zapornika v disciplinskem postopku, ki je del pravosodne funkcije, zato veljajo zanj načela akuzatornosti in kontradiktornosti:

— obsojencu je treba vročiti pisno obtožnico najmanj 24 ur pred zaslišanjem na disciplinskem organu oz. javno obravnavo;

— v obtožnici morajo biti opisana vsa dejstva in dokazi v zvezi s kršitvijo in zagrožena disciplinska kazen za kršitev;

— obsojenec ima pravico do obrambe s pričami in zagovornikom;

— obsojenca je treba poučiti, da se ni dolžan zagovarjati in ne odgovarjati na vprašanja, molk se mu ne sme šteti v škodo;

— zoper vsako odločitev disciplinskega organa se obsojenec lahko pritoži, o pritožbi na zadnji stopnji odloča sodišče.

27. Nastanitveni in higienski pogoji v samici morajo biti v skladu s humanim obravnavanjem in varovanjem človekove osebnosti in dostojanstva. Samica ne sme pomeniti mučenja, telesnega ali duševnega trpljenja ali poniževalnega

postopka, ki bi prizadel človekovo osebno dostojanstvo. Zakon naj določi prostorske in higienske standarde za samico. Upoštevati je treba z mednarodnim pravom priznane standarde in postopke.

28. Danes noben pravni predpis ne prepoveduje bega obsojenca (v KPD Dob, ki ima najbolj »nevarne« obsojence, beg obsojenca ni določen kot hujša kršitev discipline). V zakonodaji in praksi je treba odpraviti domnevo, da pomeni poskus bega, beg ali nevrnitev s prostega izhoda ali dopusta disciplinsko kršitev.

29. Upore in nemire obsojencev morajo urejati strokovna navodila za ravnanje v teh položajih. Pogajanje naj ima prednost pred uporabo sile.

30. Izdelajo naj se natančni postopki za primer jemanja talcev in določijo osebe za pogajanje z uporniki. Pri tem velja omeniti večje zaupanje pogajanju in izpolnjevanju zahtev obsojencev kot uporabi sile. Pogajalcem je treba vnaprej natančno določiti njihova pooblastila in preprečiti napake v napetem položaju.

31. V zakonodaji je potrebno pretehtati vse določbe o uporabi orožja zoper obsojence. Najbolj smotrna je rešitev, da se iz kazenskih zavodov odstrani vse orožje in se paznikov v prihodnje več ne usposablja za uporabo orožja zoper obsojence. Kazenski zavodi so oddaljeni le nekaj minut od najbližje postaje milice, zato naj postane tudi varnost v kazenskih zavodih skrb

milice. Slovenska penologija mora priznati, da je etično vprašljivo streljati na zapornika, ki poskuša zbežati, če je neoborožen, nikomur ne stori in tudi ne namerava storiti nič hudega. Zato naj se v predpisih odpravijo določbe o uporabi orožja proti obsojencem zaradi bega.

32. V Sloveniji naj se pravica do zdravstvenega varstva obsojencev izvaja po splošnih predpisih o zdravstvenem varstvu.

33. Z zakonom naj se zavarujejo procesne pravice zapornika pred premestitvijo iz zapore v bolnišnico za duševne bolezni kot veljajo za državljane na prostosti.

34. Izdelajo naj se natančna navodila za ravnanje ob gladovnih stavkah posameznikov ali skupin zapornikov v skladu z mednarodnimi pravnimi akti o prepovedi prisilnega hranjenja obsojencev in njihovega premeščanja v bolnišnice ali na psihiatrične oddelke zaradi preprečevanja gladovne stavke.

35. Ker bo AIDS prej ali slej problem tudi slovenskih kazenskih zavodov, je treba izdelati natančna pravna navodila o ravnanju z bolnimi in okuženimi zaporniki (testiranje, izolacija, zdravljenje, pogojni odpust, prekinitev kazni, pomilostitev in druga vprašanja). Neupoštevanje ali nepoznavanje ukrepov za preprečevanje AIDS pomeni malomarnost in ogrožanje svojega in tujega zdravja in življenja.

Prisoners' Rights and their Protection in Slovenia

Franci Brinc, S. J. D., Senior Research Fellow, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti, Trg osvoboditve 11, 61000 Ljubljana, Jugoslavija.

The state has a monopoly over the lawful use of coercion. Since correctional institutions are an instrument of the state's authority, the degree of democracy of a state can be assessed through the treatment of prisoners. Insofar as correctional workers have power over prisoners, they can also abuse it. If prisoners' rights which have been acknowledged by international and national legal instrument are infringed, the prisoner must be protected by the state.

The concept of the legal state implies respect for international rather than national law. International agencies nowadays supervise implementation of the ratified international legal instruments concerning the protection of prisoners' rights.

In the Republic of Slovenia, supervision of correctional institutions is performed by criminal justice agencies which are competent for the implementation of prison sentences. This supervision is

not yet sufficient to guarantee protection of prisoners' rights. For this reason they should be allowed to address their grievances either to their national court or to the international agencies protecting prisoners' rights. Rights are particularly infringed in disciplinary proceedings, and for this reason the basic procedural rights of prisoners should be regulated by law, while grievances should be decided by a court, since disciplinary punishment constitutes a part of judicial function. The use of weapons against prisoners should be for bidden and even in riots, disorders and hostage taking, prison staff should resort to negotiations rather than to the use of force.

Key words: correctional institutions, prisoners, prisoners' rights, protection of rights, international law.

UDC: 343.81-057.56 : 341.24.